

ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

E. Stein, Paysannerie et grands domaines dans l'Empire byzantin. Recueil de la Société Jean Bodin, Bruxelles 1937, p. 123—133.

Писац разликује у историји развитка аграрних односа у Византији три епохе: протовизантиску (IV—VII в.), средњевизантиску (VII—XI в.) и позновизантиску епоху.

У протовизантиском периоду агрикултурно земљиште империје подељено је између остатака т. зв. слободног сељаштва, тј. потчињеног само држави, и великог поседа код кога треба разликовати четири групе, које су исто тако биле без изузетка подвргнуте државним порезима. Те групе су: државна и крунска добра, домене градова, црквена добра која су од IV стол. амо опћенито у порасту благодарећи многобројним поклонима и легатима и напослетку добра великих приватних поседника. Мали посед показује тенденцију све јачег нестајања у корист великог поседа. Јако опадаће популације имало је за последицу да је од III в. установа т. зв. *ἐπιβολή*, која је у Египту још пре римске владавине постојала, била примењена у целој империји. Свугде је скупина добара, из којих се састојала фискална пиркумскрипција, учињена солидарно одговорном за уплату јавних дажбина; у смислу овог начела земљопоседници, који су се налазили у повољном материјалном стању, морали су преузети фискалне обвезе за земље које су остале необрађене због нестанка њихових култиватора, али овим начином они су истовремено постали и власници ових земаља. Финансиске тешкоће државе приморале су државну власт да почевши од III в. не додељује имућнијим поседницима само необрађиване земље него и врло велик део крунских добара, и то под толико повољним условима да су ови постали стварни власници, док су остала крунска добра била једноставно продана. Нови поседници ових крунских добара потицали су већином из реда високих цивилних и војних функционера, који су за време свога службовања имали прилике да илегалним путем дођу до средстава потребних за арендацију односно куп ових добара. Велике масе робова, употребљаване у агрикултури римске републике, заменила је на великим добрима протовизантиске епохе класа малих закупника, коју су сачињавали мали сељаци упропашћени тешким притиском државних намета. Велики поседник насељавао је мале сељаке као закупнике на својој латифундији или их је у својству закупника остављао на њиховим парцелама, које су постале његово власништво. Ови мали закупници на великим добрима нису били изложени на милост и немилост великог поседника, њихове обавезе према власнику или великом закупнику домене биле су непроменљиво утврђене, бар теоретски, јер је држави, из фискалних разлога, морало стати до тога да упркос опадању становништва одржи, колико је могуће, дотадањи број култиватора, па их је у ту сврху стриктно привезала за груду земље, и то у већини провинција већ од III стол. Из истих разлога били су и слободни сељаци наследно везани за своје парцеле.

Средњовизантиска епоха показује потпуно измењено стање у аграрним односима. Сељак није сада више везан за земљу, бар *de iure* не, ни у самој византској Италији, где је доманијални режим и даље преобладавао; закупци и велепоседници били су везани уговором са роком од 30 година који су после истека рока били обнављани. Изгледа према томе да је закупник с истеком уговора имао право да мења свој домицил. Разлог овој промени лежи у чињеници да су у великим деловима Италије за време двадесетогодишњег готског рата закупници били толико проређени да су касније велепоседници морали бити сретни да уопште дођу до радне снаге, чак и под условом побољшања уговорних стипулација у корист закупника. Може се претпоставити да су сличне прилике владале у источним провинцијама после перзиских инвизија почетком VII в. Ово стање припремило је земљиште за опсежне реформе, инаугурисане царем Ираклијем (610—641). Учинивши своје војнике наследним средњим и малим земљепоседницима, које на темељу наслеђа терети обвеза војне службе — редовно по једног члана сваке такве породице — Ираклије је умешно решио проблем равнотеже између економских ресурса државе и потребе одбране државне територије, проблем који никада није био решен на потпуно задовољавајући начин. Тако су државни издаци могли бити смањени за 1/3, а сем тога Ираклијеве реформе претвљале су велико олакшање за пореске обвезнике, који су у претходној епоси били притиснути тежином претераних намета. Али нису само Ираклијеви ветерани били колонизовани на парцелама као слободни сељаци; у сличан положај дошли су многи стари закупници великих поседа, јер су многи из граничних провинција М. Азије и Балканског Полуострва повукли се у унутрашње провинције које су остале у поседу империје те тако појачавали популацију дотичних области; трансплантације у масама Јермена и побеђених варвара у унутрашњост империје у току VII и VIII в. биле су од повољног дејства по густину становника у тим провинцијама.

У средњовизантској епоси било је у изобиљу пољопривредне снаге, тако ретке у протовизантској епоси. У држави је било много слободних села не само у смислу административних јединица него и економских и фискалних јединица: поред комплекса, који су били објекти индивидуалног власништва, било је река, шума, пашњака и некултивираног земљишта, које је припадало заједници сеоских власника, али су сви ови објекти ипак могли бити подељени међу споменуте власнике те су на тај начин постајали њихова индивидуална својина. Принудно додељивање напуштених необрађиваних земљишта (установа *ἐπιβολή* у претходној епоси) изгубило је основу за даље постојање; начело које је чинило подлогу ове установе, колективна одговорност група пореских обвезника за потпуну уплату прописаног пореског износа, постојало је и даље али с том разликом да је сада примењивано на имунитет села. Уосталом не само опсег добара, него и економски положај оних, који та добра обрађују, били су веома диференцирани. Поред војних добара постоје и друга већег и мањег опсега; поред комплекса које је власник обрађивао непосредно са својом породицом те великих добара обрађиваних помоћу рокова било је и добара издаваних у закуп. Последњи комплекси деле се у две групе: а) земље пређе необрађиване које закупник има да искоришћује плаћајући власнику у име закупнине 1/10 од земљишног прихода; б) земље већ раније обрађиване чији је приход био дељен на две једнаке половине између власника и закупника.

Поред слободних села као доминантног типа у аграрном устројству М. Азије постојале су онда у VIII в., иако у ограниченој мери, и велике домене, али од XI в. велики земљишни посед почео је

поново да се шири на рачун средњег и малог поседа. Због далекосежне контролне државне власти над целокупним индустријским и трговачким радом капиталом имућне личности, већином носиоци високих државних функција, морали су стечени мобилни капитал да улажу у земљу као најсигурнији објект иметка, а вредност земљишног поседа била је условљена множењем пољопривредног становништва. Већ од IX в. опажа се промена у привредној структури селâ: показују се велике неједнакости у поседним односима у сеоским општинама. У циљу обезбеђења интереса фиска цар Никифор I стварно је установу *ἀλλελογγυον* (аналогно установи *џлџолџ* у претходном периоду), у смислу које солвентни сељаци преузимају обвезу плаћања намета за напуштене поседе инсолвентних сељака али стом разликом у односу према ранијем периоду да онај који плаћа намете једног отсутног земљепоседника не стиче тим власништво на дотичној земљишној парцели него само *ususfructus* и то само док испуњује ту своју фискалну обвезу. Једно столеће касније апсорпција малог поседа од стране великог поседа била је већ толико напредовала да је био озбиљно угрожен сам опстанак слободног сељачког сталеза па и самих војних добара на којима је почивала одбрана државе. Почевши од год. 922 па до 1002 предузела је државна власт низ легислативних мера у сврху отклањања и сузбијања ове опасности, али су ове остале без резултата. Нешто касније у почетку позновизантиске епохе сељачки посед, остављен од државе својој судбини, великим делом је ишчезео, не толико *de iure* колико *de facto*.

Писац у току даљег излагања констатује да у Византији имамо два процеса феудализације; први је био заустављен реформама цара Ираклија I, а други је постепено рушио повољне резултате овог великог реформног дела. У протовизантиској епоси велики поседи често имају квазимуниципалну аутономију, власник ступа на место муниципалитета те он убира и намеће закупника. С овога разлога мали сељаци, да би се спасли органа фиска, који се не усуђују да нападају њихове привредне и политичке моћне суседе, *de facto* уступају овима с оје земљишне поседе у име признања за заштиту (*patrocinium*), коју им тим моћни велики поседници пружају. Држава за све време првог периода води борбу против *patricinium* — а, помоћу кога понекад читава села слободних сељака потчињавају се великом поседнику. Локална аристократија која заузима важна места у провинцијалној администрацији, успева да себи потчини не само слободно сељаштво него, до извесне мере, и мале градове. Овај процес можемо најбоље и најпотпуније пратити у Египту, благодарећи богатом папируском материјалу и већој развијености аграрних прилика. Интересантно је да је клир доманијалних села у Египту такође у јакој мери зависио од власника, тако да је његов положај могао бити доста сличан оном, у ком се налазио клир т. зв. *Eigenkirchen* у средњем веку. Друга феудалистичка еволуција у Византији показује неке разлике и има веће сличности са појавама, које опажамо на Западу. Привредни просперитет манастира од IX в. надале почивао је у великој мери на привилегијама подељеним од стране државе, али та околност чинила је уједно јуридикчку основу, која је код државне власти створила мишљење да држава има право да у извесном односу може располагати самим манастирима и њиховом супстанцијом. У случајевима велике финансиске притешњености император је, почевши од Алексија I Комнина, прибегавао *expediens*-у асигнацији иметка манастирског као *χαριστίκιον*-а или *beneficium*-а којој световној личности у име награде за учињене услуге, али уз обвезу издржавања дотичног манастира и његова братства те плаћања пореза, уколико исти манастир није уживао фискални имунитет,

За социјалну историју империје у средњем веку, почевши од XI стол. од великог значаја је институт проније (πρόνοια). Већ од X в. императори су чинили даровања манастирима у том облику да су слободна села порезе, које су имали да плаћају држави на основу царског даровног акта, била обвезна да плаћају непосредно односно манастиру. Може бити да је ова пракса била узета за полазну тачку друге једне праксе уведене у XI в. Та се пракса састојала у томе, што су императори, због оскудице у финансиским средствима, почели да услуге, учињене им од стране лаичких личности, награђују давањем у пронију земаља насељених од слободних сељака. Са пронијом била су везана ова права и дужности за пронијара: 1) право да убира јавне дажбине од сељака и да их задржава за себе у целини или већем делу; 2) у саставни део проније улазила је и јурисдикција над односном територијом и њеним становништвом; 3) обвезу стављања држави на расположење одређеног броја новака из средине пронијарских сељака. Подељивање проније било је у почетку само доживотног карактера без права наслеђа; пронија могла је шта више бити и одузета од пронијара, а првобитно је даване само цивилним дигнитарима. Установа проније изгледа да има извесне сличности са закупом пореза, који је за време принципата био скоро ишчезао да се сада поново појави још пре средине XI в. и имао за последицу страховите злоупотребе као и у доба римске републике. Од XII в. пронија постаје генерална појава с том разликом да сада у све већој мери војнички дигнитарии постају пронијарима. Иако је пронија наследни карактер добила тек у епоси Палеолога, ипак је већ за владе Комнина ова установа запечатилa пропаст малог сељачког поседа. Из средине пронијара рекрутују се шефови војне и цивилне провинцијалне администрације; на тај начин провинције све више се извлаче од авторитета централне власти а шефови провинцијалних управа често показују више сличности са васалима који једва признају суверенитет императора, него ли са царским функционарима.

Генералне синтетичке приказе аграрних односа и финансиског система у Византији дали су непосредно пре горње расправе F. Dölger (ср. Гласник Скопског научног друштва XIII (1934) 225 sqq) и G. Ostrogorsky (ср. исти часопис XI (1932), 259 sqq).

Ф. Гранић

Ђорђе Св. Радојичић, Зашто је Студеница посвећена св. Богородици Благодетелници (Евергетиди). (Прештампано из „Богословља“ XI, 3—4). Београд 1936., 8^о, 16.

Полазећи од чињенице, да је Студеница посвећена Богородици Благодетелници, а Хиландар Богородици Наставници, г. Радојичић је узео још једном у претрес питање за кога је првобитно био преведен типик цариградског манастира Богородице Евергетидске или Благодетелнице. Сасвим правилно, он је као полазну тачку узео однос очуваног Хиландарског и Студеничког типика према њиховом грчком оригиналу, али поређење није вршио сам, него се ослањао на изнесене примере В. Јагића у *Споменику* XXXIV.

Ја ћу овде примерима Јагићевим да дам још неке допуне. У гл. V X. текст има за грчко ἐν ἰσότητι γούν καὶ τῇ προσηκούσῃ εὐταξίᾳ само речи тъкъмо же и равно, док је Ст. ближи грчком оригиналу: тъкминою же и подобнымъ чиномъ. Само у овој партији X. није очуван у старом препису, него је ту текст позајмљен из каснијих преписа ОМ. Код орг. текста X ἀλλὸ τῶν πατερικῶν λόγων преведено је и отъчьскихъ словесъ, док

Ст. има тачније $\bar{\omega}$ отъ. сл. Став орг. τὴν δὲ τοι εὐχὴν συναπτόεν τῇ πρὸ τῆς κατηχήσεως ἐτέρᾳ εὐχῇ καὶ λεκτέον X. текст има: а сию молитвоу примѣмъ к пръвои молитвѣ и рѣцѣ, док Ст. има боље у оба случаја императивни облик примѣси и рѣци. С друге стране X. има боље за τῶν παθῶν — страсти, него Ст. страсти; или съгаждаеть за συμβαίνει него Ст. са съгаждають; или за τὴν ὀφειλομένην ἀκολουθίαν — подобноу слоужбоу него Ст. који има подобно. У гл. V πνευματοορήτωρ καὶ πρῶτος у X. је боље доухоглаголивы и пръвы него код Ст., који нема то и. Исто тако τὸ ῥῆμα боље је у X. као глаголь него у Ст. као гласъ. Обоје је могло доћи од брзо прочитане кратице за глѣ. Реченица οὐ μόνον τοὺς κατ'ἐμὲ ἀμαρτωλοὺς у X. је незграпна, не токмо ђко мене грѣшнымъ, а у Ст. је слободније али читкије, тѣкмо мене грѣшнаго. Реч εὐρύθμως X. је дао кратко *кройъко*, а Ст. има кроткомъ гласомъ. X. има боље два пута за τρέχετε καὶ αὐτοὶ τρέχετε потыцѣте него Ст. који то има само једном. За ψυχосώστην λιμένα боље је у X. доушеспасное пристанище него С. који има само доушевное. У X. је за грчки текст νυνὶ δὲ καιρὸς ἐξαγορεύσεως καὶ ἰατρείας τῶν ψυχικῶν ὑμῶν παθῶν боље: а нинѣ же врѣме исповѣданиа исцѣлениа доушевныхъ страсти, него код С: врѣмене повѣданїа исцѣленїе, где је преписивач очевидно рђаво читао изворни текст. Писар С. је исто тако кратицу, *чѣстоумоу* здравіу' погрешно дао *чѣстѣномоу* м. *чистѣномоу* (καθαρὸν ὑγίαν), како има X. У гл. VII реченицу καὶ λίαν ἐπαφελές ὡς ἀνυσμῶτατον немају добро ни X ни С, али је код X *на ѡпользоу* ипак боље него *неѡпользоу* код С. У гл. IX за οὐ φειδοῦς, ἐνεχέν τιнос X. има боље, не милованиа ради нѣкоіе, него С. који доноси нѣкымъ. Партија о посту у гл. X у X. је, како је већ Јагић указао, ближа грчком оригиналу, док је у С. то прерађивано. У гл. XII завршни се текст у X потпуно поклапа с грчким оригиналом, док је текст С. сасвим прерађен. У гл. XIV τοῦτον ἀπώτως τὴν διακονίαν αὐτοῦ τελοῦντα X. има тачно: семоу непадеж'но слоужьбоу иего съврѣшающоу док С. има само... непадежно съврѣшающю. Реч у С. *развещавающа* за *развращающа* очита је писарска погрешка. У гл. XVI X. за εὐπείθειαν има боље *ѡчѣшениѣ* него С. само *чѣшениѣ*. За грчки текст ὃν τὸν λόγον εἰ δικαίως ὁ δίκαιος καὶ ἀπαράλογιστος δικαστὴς εἰσπραττόμενος ἔσται X има и опет логички бољи текст: нхъ же слово аще праведьно праведьни и непрѣстоупнь соудъ его дѣиємъ есть вами, него С. који каже: праведне и непрѣстоупно. У гл. XVIII оулоучити хощемъ у X. одговара потпуно грчком τυχεῖν μέλλομεν, док С. и опет ваљда писарском грешком, има *хоѣшщемъ*. У гл. XXI οὐτ' ἄλλος τις εὐφρονῶν X. има добро: ни инъ нѣкто добромоудроуѣ док С. и ту отступа: ни инъ нѣдобро моудроуе. У гл. XXII С. има граматички боље *ѡрѣдръжещимъ* него X. с обликом *ѡрѣдръжещизъ* у оној конструкцији која је дата, као и у гл. XXIX *икономъ* м. *икономоу* у X. У гл. XXXVI С. је *реч ѡиѡиѡик*, коју употребљава X, заменио *дѡиѡиѡиком*. У гл. XXXVII ἔχει τὸ ἐπιτίμιον πάντες ἱσασι X има боље: имаѣ запрѣщение вси свѣдетъ. Писар С. није добро разумео тај текст и дао је то овако: запрѣщено вѣ си свѣтъ. У гл. XXXVIII καὶ Θεὸς γὰρ φίλον τὸ κατὰ δύναμιν и опет је боље у X и онакво какво је: и богоу оубо есть доубьзно еже есть ђко възможно, него у С. који каже: иеть богоу любьзно и възможно.

Шта је резултат целог овог прегледа? Онај исти, до кога је дошао Јагић брижљивим поређењем оба текста. И студенички и хиландарски препис потичу из *једног* изворника. Они имају 95% истих, врло карактеристичних погрешака превода, које се очевидно не би могле тако јављати, да су преводи, односно њихове ревизије, вршени у дужем временском размаку. Мале разлике, које сад постоје, у колико нису писарске грешке и омашке, веома су безначајне, да би могле изменити ту основну поставку. Оригинал Хиландарског Типика није очуван, а данашњи најстарији препис, зна се добро, има крупних недостатака. Ми

Не видим довољног разлога зашто Р. мисли, да је Немања баш за Студеницу тражио нарочито превођење једног грчког типика. Он је сам подигао у Србији пре тога више манастира, — а сем његових постојали су и други, — па, колико сад знамо, нико није тражио, да се за њих раде нови преводи туђих типика. Наши први манастири имали су, несумњиво, оно исто уређење какво су имали и манастири у суседним православним земљама. Ми у том правцу нисмо били први, без примера и традиције. Иницијатива за превођење и спремање типика пре ће бити Савина, Он је хтео, то се добро зна, да организацију свог манастира изведе по примеру који му се учинио најбољи; он је такву организацију пренео и у Србију, хотећи да изврши уређење духовних средина и духовног живота у својој отаџбини по начину који је он изабрао. Давати Немањи иницијативу за избор манастирских типика не изгледа ми нимало убедљиво. С тога Јагићево мишљење, да је са првобитног превода рађена једна прерада за Хиландар, а друга за Студеницу, изгледа још увек као највероватније, и ова поставка Р. није је, по нашем уверењу, нимало поколебала, Моје је мишљење, да је прерада за Студеницу могла настати чак после прераде за Хиландар, било пред Савин пут у Србију, било првих година његова бављења у Студеници.

Немања се одлучио да Студеницу посвети Богородици Благодателници, мисли Р., с тога, што се, као заробљеник у Цариграду, вероватно налазио заточен у њеном манастиру истог имена, па јој се заветовао. То мишљење је пријемљиво. Зна се, доиста, да је Немања, помажући манастире у иностранству, од свих манастира у Цариграду слао прилоге једино у ту обитељ и да је његов син Сава у Цариграду ту стално отседао.

В. Ћоровић

Никола Радојчић, Свети Сава и аутокефалност српске и бугарске цркве. Глас Српске краљевске академије CLXXIX, 1939. 177-258.

У животу и раду св. Саве остало је више спорних питања. Нека питања су просто хипотезама набачена, те су и она захтевала да се рашчисте. Тако је постављено питање да ли је 1219 г. св. Сава био признат за поглавара српске самосталне цркве или је био само посвећен за архи-епископа, а признат као црквени поглавар аутокефалне цркве 1229 г., приликом свог другог одласка у Свету земљу и посете цару Јовану Ватацу у Никеји. Проф. г. др. Радојчић указао је у овој расправи да нема изворне основе за претпоставку да св. Сава није 1219 г. признат као аутокефални поглавар цркве.

Друга хипотеза у српској историографији била је да је Сава активно радио на стварању бугарске патријаршије и да је он ишао на Исток и посетио васељенске патријархе управо да би код њих добио пристанак за стварање бугарске патријаршије. Г. др. Радојчић показао је да за такву хипотезу нема у изворима ослонаца.

М. А. П.

В. Ћоровић. Питање о хронологији у делима св. Саве. (Годишњица XLIX, 1940, 1-69). Хронологија коју даје св. Сава у својим списима привлачила је пажњу многих научника и из те области су прилози Ив. Павловића, Љуб. Ковачевића, Д. Н. Анастасијевића, Ј. Радонића. Велику студију том питању посветио је и Павле Поповић (Глас 112, 1924).

У овој великој студији проф. г. др. Ћоровић вратио се понова да претресе ово питање. Тако је разматрано питање о години Немањина

рођења, оца Немањина (где је узгред рашчишћено питање натписа у Бијелом Пољу и аутентичности Лимске повеље¹, времена Немањиног доласка на власт, преноса Немањиних моштију из Хиландара у Студеницу и времена Немањине абдикације.

М. А. II.

Д-р Владимир Мошин, Акти из светогорских архива. Споменик ХСГ, 1939, 155-260.

Господин др. Мошин издао је овде више докумената из светогорских манастирских архива, који су од интереса и за правно проучавање средњег века и за економске прилике неких светогорских манастира. Ту је објављен судски акт о парници манастира Ватопеда с паниперсевастом Калотетом из јула 1366 г.; простагма византиског цара Манојла II Палеолога Светогорцима из 1408 г. и један опис граница ватопедског властелинства. Затим је дато седам аката који се односе на манастир Зограф (међу њима два су парнице између Зографа и Хиландара, а један је уговор између Хиландара и Зографа о размени неког земљишта). Даље је, први пут у целини објављен хиландарски практик с врло инструктивним коментаром. Овај практик пружа економску слику хиландарског имања. Најзад издато је и неколико хрисовуља датих руском манастиру св. Пантелејмона. Међу тим хрисовуљама налази се и једна хрисовуља цара Душана из 1348 г., један дупликат Душанове хрисовуље, један пројект Душанове хрисовуље из 1347, једна Душанова повеља на српском од 12 јуна 1349 г., као и прерада те повеље с интерполацијама и још неке интерполиране Душанове повеље.

М. А. II.

Paul Lemerle — Alexandre Soloviev, Trois chartes des souverains serbes conservées au manastère de Kutlunus (Mont Athos). Annales de l'Institut Kondakov XI, 1939, 129—146.

Господа Лемерл и Соловјев објављују овде три српске повеље које су сачуване у светогорском манастиру Кутлумушу. Објављена је једна простагма можда цара Душана и можда из 1348 г. Писана је на грчком. Од интереса је да се у простагми помиње протостратор Станиша, о коме за сада не знамо ништа, али сазнајемо за титулу протостратора. — Друга је хрисовуља деспота Јована Угљеше из априла 1369 г. Писана је на српском. Том хрисовуљом Угљеша дарује манастиру Кутлумушу село Неохор, дајући му имунитет. — Треће је простагма војводе Угљеше, издата Кутлумушу октобра месеца, дванаестог индикта. Овај Угљеша могао би да буде деспот Јован Угљеша, брат краља Вукашина и зет ћесара Воихне. У том случају знали бисмо делимично како је текао његов *cursus honorum*. Од великог војводе постао је доцније деспот. Сасвим слично каже Јован Оливер за себе како је био велики челник, па велики слуга, затим велики војвода, онда севастократор и најзад деспот (Љуб. Стојановић, Стари српски записи и натписи I, 1902, 72). Поред великих војвода Новака Гребострека, Јована Оливера, Николе Стањевића сад нам је познато да је то био и Угљеша. Ако је ово простагма потоњег деспота Угљеше, онда би ово била његова најстарија повеља и била би издата, с обзиром на индикт, 1358—1359 септембарске године.

Али могло би се претпоставити да је ова повеља Угљеше, сина севастократора Влатка, господара Врања. У том случају била би из

1403 или 1418 г. Издавачи сматрају да је простагма деспота Угљеше и да је из 1358 г.

Од интереса је што је у расправи поменуто како се у Кутлумушу налазе још неиздати тестаменти кутлумушког игумана Харитона. У Харитоновом тестаменту писаном 1370 г. пре 31 августа, помињу се као дародавци Кутлумуша: цар Стефан, манахиња Јелисавета, Јован Угљеша његов отац ћесар (управо таст Воихна), Вук и Радохна (*Радѡхна*). У другом Харитоновом тестаменту, датираном новембром 1370 г., помиње се такође Радохна. Он је поменут и октобра 1386 г. Лемерл и Соловјев нису могли да идентификују овога Радохну, пишући да у повељама и записима не налазе његово име. Међутим, ван сваке је сумње да је то исти онај *Радѡна* који се помиње 1400 г. у једном решавању спора између св. Павла и Ксиропотама (Споменик III, 1890, 52) и исти Радохна, кога српски летописи помињу као Радоху — Герасима, брата Вука Бранковића (Љуб. Стојановић, Стари српски родослови и летописи 1927, 543, 563). О томе пишем у посебној расправи.

М. Пурковић

Др. Д. Анастасијевић. Једина византиска царица Српкиња. Београд 1939 (Одштампано из Браства књ. XXX). Ова монографија о царици Јелени, кћери Константина Драгаша, супруге цара Манојла II Палеолога (1391-1425) и мајке последњег византиског владара, Константина XI Драгаша, — леп је и значајан прилог историји последње периоде Византиског царства, па исто тако и историји византиско-српских веза у доба турског освајања Балкана. Писац доноси у прилогу превод беседе Ђорђа Схоларија: „утешна реч цару Константину приликом смрти госпође његове матере“.

В. М.

Др. Д. Анастасијевић. Још једна беседа поводом смрти Јелене Драгаш. Београд 1940 (отштампано из Браства XXXI). То је превод „утешне речи Господару“ коју је написао ђакон Јован Евгеник. Писац оправдано сматра да реч није намењена једном од деспота, Димитрију или Томи, већ самом цару Константину XI.

В. М.

Владимир Мошин. Крст царице Јелене, кћери кнеза Драгаша (Уметнички преглед 1938, 136-137). Писац доноси слику златног крста с натписом, који је поклонила царица Јелена светогорском манастиру Дионисијату, и слику породице цара Манојла II према минијатури Сен-Дениског рукописа.

М. А. II.

Борислав Ив. Благојевић. Законик цара Душана, основ законитости средњовековне српске државе. (Изд. Културна Лига Јужне Србије) Скопље 1939, стр. 106. Вредан и користан прилог историји српског права. Гл. оцену књиге од г. проф. др. А. Соловјева у Архиву за правне и друштвене науке књ. LVI, бр. 5 (новемб.) 462—465.

В. М.

Д-р Александар Соловјев. Предавања из историје словенских права (народне правне историје с обзиром на историју словенских права). Београд 1939, стр. 250 (штампано као рукопис). У овој књизи, намењеној у првом реду студентима правног факултета, г. Соловјев, дугогодишњи професор историје слов. права на београдском Универзитету и

аутор многобројних одличних студија на пољу правне историје даје први покушај синтетичког проучавања српског права у органској вези с историјом права осталих Словена. Писац приказује у уводу развој историско-правних доктрина; обрађује историју државног права и историју законодавства. Историја кривичног и грађанског права и судског поступка изостављене су из конкретних научно-педагошких разлога. Књига је пропраћена врло корисним списком најважнијих расправа из историје права свих словенских народи.

В. М.

Д-р Александар Соловјев. „Издава“ по средњовековном српском праву (Архив за правне и друштвене науке, књ. XXXVI бр. 1-2, 1938). Писац расветљава упоредно-историском методом питање о значају овог правног обичаја, познатог свима Словенима и другим народима, који се у српском праву дефинитивно формирао под утицајем устављених писаних облика византиског права.

В. М.

Д-р Александар Соловјев. Жене као поротници у Душановом Законик у (Архив за пр. и др. н. књ. XXXVIII, бр. 5-6, 1939). Према чл. 154 Душ. Зак. жене, а понекад и девојке, могле су да буду поротници не само у питањима о силовању и о девојачкој части, него и у читавом низу других кривичних и грађанских спорова, где је порота још чувала облик доказног сретства.

В. М.

Д-р Миодраг Ал. Пурковић. Српски епископи и митрополити средњег века (Библиотека Хришћанског дела, књ. 6) Скопље 1938. У овој књизи писац по угледу на расправу Ст. Станојевића о српским архиепископима (Глас 153, 1932) наставља своје студије на пољу српске средњовековне просопографије, започете корисном и вредном расправом о српским патријарсима (Гласник Ск. научн. др. XV—XVI стр. 303 и д.). Поред самосталног научног значаја и интереса, ове су студије и од врло велике помоћи и користи за проучавање средњовековних извора, нарочито за датирање многих повеља и других исправа. У наведеном делу прикупљени су не само сачувани подаци о српским митрополитима и епископима од св. Саве до пада Србије, него је дата и ранија литература, чим се много олакшава даљи рад на проучавању овог градива.

В. М.

Д-р Миодраг Ал. Пурковић. Белешке о игуманима неких манастира у средњем веку (Јужни преглед XIII, 1939, 369-373 и 425-428). Прикупљени су подаци о игуманима Студенице, Милешеве, Сопотана, Бањске, Старог Нагоричина, Дечана и св. Арханђела код Призрена. (Расправа о хиландарским игуманима средњег века, написана заједно с др. В. Мошином, изишла је као засебно дело).

В. М.

Д-р Миодраг Ал. Пурковић. Попис цркава у старој српској држави (Библиотека Хришћанског дела, књ. VII) Скопље 1938. Азбучним редом наведен је списак цркава које се помињу током средњег века. Писац локализира наведене цркве, кад је то било могуће, цитира изворни помен и саопштава најглавнију литературу о свакој цркви.

В. М.

Д-р Миодраг Ал. Пурковић. Попис села у средњевековној Србији (Годишњак Скопског филозофског факултета IV, 1939-40. Скопље 1940, 51 sqq). Овај врло важан прилог средњевековној српској географији, закључује много богатије градиво од оног којим су располагали Вук Караџић и Ђуро Даничић, па и њихови настављачи на састављању именика села. Писац је овде настојао да прикупи имена свих села у оквиру данашње границе Југославије, која се помињу у средњевековним писаним споменицима, да их по могућности локализира и да наведе постојећу литературу. Ово дело, заједно с ранијим студијама на пољу просопографије и средњевековне топографије, чини једну органску целину, која ће постати неопходан приручник за сваког ко ће се бавити проучавањем српских средњевековних извора.

В. М.

Д-р Миодраг Ал. Пурковић. Кад се покалуђерила кнегиња Милица? (Јужни преглед, XIII, 1939, 332-336). На основу помена хиландарског игумана Григорија у једној повељи кнегиње Милице за Василијев пирг, која је била до сада датирана 1394-1402 г., писац доказује да се кнегиња Милица покалуђерила између 6 августа 1392 и јануара 1394 г. У тој повељи Милица се већ помиње као монахиња Јевгенија, а Григорије, који је тамо наведен, могао је да буде хиландарски игуман само до 1394 године.

В. М.

Ф. Гранић. Одредбе Хиландарског типика св. Саве о каритативној делатности манастира у вези с аналогним одредбама ранијих и истовремених типика грчких автономних манастира (Глас Срп. Кр. Ак. 179, 1938, 165-176). Овај рад стоји у органској вези са претходним студијама проф. Гранића на црквеноправној анализи манастирских типика, у првом реду обзиром баш на хиландарски типик. То су расправе: 1) Црквеноправне одредбе хиландарског типика св. Саве о настојатељу и осталим манастирским функционарима (Богословље X, 1935), 2) Одредбе Хиландарског типика св. Саве о ступању у манастирску заједницу и о делокругу братског сабора (Гласник ск. научн. др. XV, 1935, 53-60); 3) Црквеноправне одредбе Карејског и хиландарског типика св. Саве о келиотима у вези с аналогним одредбама грчких манастирских типика (Прилози за књижевн., јез., ист. и фолклор XVI, 1936, 189-198); 4) Црквеноправне одредбе Хиландарског типика св. Саве о оснивању и автономiji манастира, киновитском карактеру манастирског уређења, дужностима монаха, правним последицама монашких обета, администрацији манастирских добара и манастирском дисциплинарном поретку (Светосавски Зборник књ. 1. Срп. Краљ. Акад. 1926, 65-128). У последњој расправи проучава се питање о постанку и развоју харитативне делатности од постанка цркве, анализирају се подаци разних византиских манастирских типика и показује се аналогија у том погледу између Хиландарског типика и одредаба Евергетидског пролога.

В. М.

Етнологија. Часопис Етнолошког друштва у Скопљу, год. I, св. 1. јануар-март 1940, 1-64; св. 2. април-јуни 1940, 65-128. — Априла месеца 1939 год. основано је у Скопљу Етнолошко друштво, које је на првоме месту ставило себи у задатак организацију етнолошких проучавања и објављивање резултата научног рада његових чланова и заједничких акција. Као што се види из друштвених „Правила“ и уводног чланка агилног председника друштва и уредника наведеног часописа, д-ра Миленка С. Филиповића, који је наштампан у 1. бр. Етно-

логије, у своме научном раду Етнолошко друштво бави се у првом реду етничким проучавањима Јужних Словена, а поред тога и проучавањима осталих несловенских балканских народа. У томе правцу креће се и садржина оба споменута броја Етнологије.

Етнолошко друштво у Скопљу назвало је свој часопис именом „Етнологија“, што звучи за један часопис, по моме мишљењу, мало необично. Али име, уосталом, не значи много, за нас је, разуме се, главно садржина онога што овај корисни часопис доноси у својим бројевима. Одмах нам ваља споменути да Етнологија доноси у оба наведена броја разноврсне чланке и белешке. Најпре долазе чланци и расправе, затим ситни прилози, након тога питања и одговори, и на крају оцене и прикази и друштвене вести.

У 1. бр. Етнологије налази се на првоме месту опсежна радња *Тих. Р. Ђорђевића*, Седмовратна Жича, у којој писац са пуно доказа расправља о мађиском провлачењу кроз разне отворе. Затим долази чланак *Мил. С. Филиповића*, Моба за тешке транспорте. Споменути аутор осврнуо се на масу појава у овоме питању, говорећи најпре о моби уопште и о транспортној моби, затим о врстама транспортних моба, а на крају износи мађиске и ритуалне елементе. На трећем месту налази се чланак *Данице С. Јанковић*, Дебарске народне игре, где се изнесе кратка, али врло корисна саопштења о народним играма споменутог краја. Веома занимљиве и интересантне су белешке „Сејмен манастира светог Наума“ од *Тих. Ђорђевића*; „Један нов пример двоверства“ од *А. Урошевића*; „Један записник у Метохији“ од *М. Дујовића*; „Црква св. Николе у селу Штермену (Арбанија)“ од *В. Исаковића*. Након тога ређају се питања и одговори, оцене и прикази, друштвене вести, и списак чланова Етнолошког друштва у 1939 год.

У 2. бр. Етнологије изложена су темељна и лепо сређена истраживања *Миодрага Ал. Пурковића* о одређивању међа; занимљива објашњења *Шипра Кулишића* двеју божићних песама; кратка, но веома корисна излагања *Ђорђа Сп. Радојичића* о женском личном имену Драгиња; детаљно и брижљиво описане народне игре у Хомољу од *Љубице С. Јанковић*.

У одељку белешке говори се о Вуку С. Караџићу, прилог *Тих. Ђорђевића*; о кучевским „кралицама“ као објашњење звишким русаљама од *М. Ј. Милошевића*; и зашто је време у марту променљиво од *Р. Ајосиоловића*. За овим долазе питања и одговори, а након тога оцене и прикази.

Као што се види из садржине обе свеске часописа Етнологије, систематско проучавање нашега Југа и даље је препуштено Скопском научном друштву (о етнолошком проучавању Јужне Србије и суседних области види чланке Д-р Ј. Ердељановића: „Прилог за проучавање народа у Јужној Србији“, Гласник Ск. н. др., књ. III; и „Етнолошко проучавање нашега Југа. Његов етнолошки зборник“, Гласник Етнографског музеја у Београду, VII).

Са особитим задовољством можемо рећи да је Етнолошко друштво у Скопљу ставило себи у дужност широко и опсежно поље рада у проучавању етничких особина Јужних Словена и осталих несловенских балканских народа, и да је тај задатак преко својег часописа Етнологија солидно претставило у оба наведена броја овога часописа.

Т. Вукановић

РАСТКО ПУРИЋ, *Наличја*, Скопље, 1934;

РАСТКО ПУРИЋ, *Работнички Југ*, Скопље, 1937;

ДР. БОРИСЛАВ ИВ. БЛАГОЈЕВИЋ, *Село нашег Југа и његови проблеми*, Библиотека Политика и друштво, бр. 35.

Саставили смо ове три књиге да говоримо о њима заједно, иако се нису јавиле истовремено, чак ни у истом месту. Две прве су штампане и објављене у Скопљу 1934 и 1937 године, а трећа у Београду 1939 године. То ће бити разлог што је последња имала шири публицитет него прве две.

Три су главна разлога зашто хоћемо да говоримо заједно о њима: 1) садржина им се увелико подудара; у свима се говори о животу радног народа Јужне Србије; 2) објављени материјал претставља за нашу културну јавност, а нарочито за науку, — што нас на овом месту највише интересује — новину, а начин излагања доприноси правилнијем познавању проблема Јужне Србије и употпуњује наше сазнање о овој у сваком погледу интересантној покрајини; 3) најзад, материјал и проблеми који су објављени и изнесени на дискусију нужно отварају питање односа науке уопште према друштвеној стварности и посебно однос наше националне науке према животној стварности Јужне Србије. Овај последњи проблем истичемо као особито важан у савременој науци.

У првој књизи скупљени су чланци које је г. Пурин штампао у дневнику *Вардар* у току јуна и јула месеца 1934 године. Пред чланцима је предговор који је написао г. Милан Стојимировић-Јовановић, бивши уредник *Вардара*. Сами наслови чланака казују јасно да је књига богата разноврсним материјалом из живота радног народа. Највећа пажња је посвећена у овим чланцима проблемима радничког живота, на првом месту, природно, економским условима. О томе говоре чланци: Радничка надница у државним предузећима, Исхрана радништва, Радни услови, Незапосленост и јавни радови, Малолетници у привредном животу Јужне Србије, Домаћа послуга, Радничка склопштва (азили). У чланку Васпитне мере код радништва писац даје добре опаске о просвећености и образовању радника Јужне Србије и сугестије за рад на овом пољу. У најтежијој вези с радничким питањем су чланци Незапосленост интелектуалаца, Варошка сиротиња и социјално старање општина, Имовинско стање трговачко-занатлијског реда, Стање земљорадника, Положај насељеника и, најзад, чланци о Печалбарима и Будући путеви печалбара.

У другој својој књизи г. Пурин је све ове проблеме обрадио с више методе и дао један успео покушај систематског прегледа живота радног народа Јужне Србије. У првих дванаест поглавља приказан је живот радништва. С много чињеница и података се показује како се формирала у прошлости и како се обликује у садашњини радничка класа у Јужној Србији, каква је радничка надница, какве су станбене прилике њихове, каква им је исхрана, одећа и обућа, какво је здравствено стање, посебно колико има туберкулозе међу радницима, како је расподељено радништво по привредним гранама и ступање жене у радничку класу и какве радне услове пружа индустрија, рударство, трговина и занатство у Јужној Србији. Последња четири чланка говоре о једном колико интересантном толико и важном проблему Јужне Србије, о печалбарству; о томе шта је печалбарство, како је настало, које су узроци и последице печалбарства, које су печалбарски реони и правац њиховог кретања по Европи, Азији, Америци, Африци и Аустралији, колико има печалбара, која су њихова занимања, колики је њихов доходак и најзад о организацији и обичајима код печалбара. Писац је потпуно успео у својој жељи да само изнесе грађу, социолошко-при-

вредни материјал, без икаквих других намера сем да обавести и скрене свима и сракоме пажњу на овај материјал. Заиста, материјал то заслужује, а писцу припада наше признање за прикупљање и сређивање овог ванредно интересантног материјала. Писац је сасвим тачно констатовао да обилнија разматрања и испитивања о овим питањима спадају у науку, али и овај и овакав рад је врло користан и добродошао науци. (Упореди: Работнички Југ, стр. 140).

Трећа књига надопуњује прве две. Како јој је главна тема сељаштво и сељачка продукција у Јужној Србији то она заокружује слику живота радног народа на Југу. Непосредно се подудара садржински с прве две уколико расправља о печалбарству, о насељеницима, у вези с аграрном реформом, о класном мерењу сељака у вези с миграцијама из села у градове и обратно. Главни део књиге чине специјални проблеми сељаштва на Југу: производња и уновчење дувана, опијума и памука. Ове три врсте производње чине материјалну основицу целокупног живота и зато ова књига и по овом делу садржине посредно је у вези с прве две.

Проблем сељаштва и сељачке продукције је основан и толико важан, да г. Благојевић има потпуно право кад каже: „Опште подизање Повардарја треба, по нашем мишљењу, да отпочне са помагањем и оспособљавањем села и сељаштва у овој нашој покрајини.“ То је опште искуство свакога ко је преживео послератни период времена у Јужној Србији и отвореним очима и без предубеђења и предрасуда посматрао кретање животу у њој. Искуства и истине које је писац прегледно средио и у својој књизи изнео пред ширу јавност лебде у ваздуху нашег Југа и чине општу својину свих мисаоних људи и честитих и ваљаних радника. Пуно признање треба одати г. Благојевићу што их је он ухватио и приковао штампом за хартију, а ова их је разнела и ван граница Јужне Србије.

Поред све јасноће и одређености у начину гледања и излагања проблема не можемо прећи преко једне нејасности, неодређености и, скоро, неупутности писца треће књиге. У наслову је употребљен назив за нашу покрајину Југ и том називу потпуно одговара садржина. Писац, међутим, употребљава поред назива Југ, Јужна Србија и назив Повардарје, кад говори о нашој области као целини. Зато је оправдана примедба приказивача М. Ј. Ј. у Српском књижевном гласнику (Н. С. књ. LIX, бр. 3, стр. 235) да се не сме употребљавати назив који је ужи од онога о чему се говори у целој књизи. Све што је овде речено важи за целу област Јужне Србије, чини проблеме Јужне Србије као целине, те не видимо разлога зашто употребљавати назив једног краја, Повардарја, за целину, сем ако то није једна од пролазних пометњи у појмовима геополитичким, каквих има више у последње време код млађих интелектуалаца.

Све три књиге су у основи публицистички радови. Прва је проста и сумарна информација, друга је већ студиозни приказ извесне стварности на основу дубљег посматрања и подробнијег испитивања, а трећа синтетички приказ општих проблема, с критиком досадашњих покушаја решења и с предлозима за правилна, нова решења, на основу глобалног посматрању и искуства. Приказани материјал је врло озбиљан прилог познавања животне стварности наше покрајине. Упознаје свакога с врло тешким и суровим условима живота у Јужној Србији по први пут. И време је, „јер је доста писано о зурлама и гочевима, о пејсажима и националним костимима, о попевкама и поскочицама. Време је да се каже и нека озбиљна реч о наличју тога света, тога ритма и те распеваности боја под јужним сунцем, да би се видели, да би се знали и да би се побољшали услови човека, који живи под овим класичним небљем Србије.“ (Пурић, Наличја, Предговор, стр. 8).

Не само да су наши писци по први пут приказали ове проблеме у целини, него су их приказали заиста искрено, јасно, мирно и објективно. То је, уосталом, заиста заповест времена, што рече г. Гр. Вожовић у приказу на књигу г. Благојевића (Политика, 15, I, 1940), јер наша јавност још увек гледа у Јужну Србију добрим делом с много осећања и наивног одушевљења, које вуче свој траг још из романтичарских времена. Насушна је потреба Јужне Србије да се на њене врло тешке проблеме гледа јасно, реално и животни заинтересовано. Сазнања која нам пружају ове три књиге обавезују нас на то до највише мере. Животна збиља тражи од нас да своја осећања и брижна старања за ову покрајину претворимо у дело, решавајући правилно и коренито сва нерешена питања и све проблеме на корист тешко обремененог радног народа Југа.

Ова општа и озбиљна дужност се намеће и науци. Она није у овом погледу учинила своју дужност, иако је најпозванија за то. Наука, као највиши инструменат људске животне радности, мало је активна још у друштвеној стварности. Отуда долази да „у Јужној Србији су скоро до танчина проучени услови под којима могу живети и јегуље и опце, и шарани и козе, и при бор и соја и толика друга корисна и некокорисна бића из флоре и фауне; човеку, као социјалном бићу, указана је међутим врло мала пажња; услови његовог живота су радије проучавани са етнографске и фолклористичке тачке гледишта, него са друштвене.“ (Пурић, Наличја, Предговор, стр. 5).

Овом сасвим исправном и тачном констатацијом указује се на једну врло важну чињеницу савремене научне проблематике. Један од крупних недостатака савремене науке је то да она ни приближно није успела у области друштвеног живота човека, колико успеха има у областима живе, а нарочито мртве природе. Размаци између првих почетака и највишег домета научног сазнања и његовог практичног искоришћавања у области природе и друштва не дају се упоредите никако. Научна сазнања из друштвене стварности су још врло оскудна, а практичне примене њихове у животу једва ако има. Док у области природе научном сазнању се отварају бескрајни изгледи и оно ствара скоро неограничено методе и средства за практично коришћење природних сила, у друштвеној области научно сазнање још скромно тапка око првих искустава и не може да створи методе ни средства за обилнију практичну примену стечених знања.

Узрока томе има више. Први и основни је антрополошког карактера. Човечје сазнање није пошло од човека. Оно је дуго лутало по васиони док је дошло до њега. Човек је скоро последњи предмет свог сопственог сазнања. Због тога је више и дуже живео у области веровања. Веровање је commodнији и слободнији начин духовног доживљавања, док је научно сазнање чврста дисциплина и систематско ограничавање одређеним методама. Сем овога постоји још и један историско-социјални узрок за овакво стање. Савремена наука се родила из нововековног рационализма, чији је главни носилац био грађански staleж. Овај staleж је извојевао пуну слободу научном сазнању и науци, али је оставио на њој нешто од свог бића. Извесне негативне особине нису могле бити избегнуте. Дошавши до извесне власти у друштву, сав се zaloжио за материјално обезбеђење себе, без духовне ширине и дубине. Наука и научно сазнање је добило великог замаха и много слободе, али у областима ван људског друштва. Ако се и враћало, силом прилика и под утипајем нових друштвених staleжа, човеку и људском друштву оно се радије везивало за знања која мање обавезују или сасвим не обавезују. Под видом објективности нестало је много животне заинтересованости у науци. Међутим научна објективност не значи и животну незаин-

тересованост. Напротив баш ово двоје се слажу врло добро. Наука је најбољи и најефикаснији инструменат за решење свих проблема због своје објективности т.ј. што неограниченом слободом да испитује и експериментише може да одабере што је најбоље за сваку прилику и сваку сврху. Нигде више није то потребно него у друштвеној области.

Друштвена стварност пружа знања која обавезују. Знања из ове области рађају сама по себи извесну друштвену обавезу. Човек може бити сасвим индиферентан кад сазна на пр. да има крилатих риба у Тихом Океану, али не може бити индиферентан кад сазна да је у Јужној Србији године 1934 било људи који су своју радну снагу морали да дају за 2-3 динара дневно. (Пурић, Наличја, стр. 15). Оваква знања стварају по себи осећања одговорности. Науке о друштву зато су се развиле тако касно, што је грађански сталез, утонуо у животну удобност, радије примао знања која не обавезују, него она с тешком друштвеном обавезом. Као и средњековни човек, који је, под утицајем митолошког начина мишљења, свој сазнајни интерес радије управљао необичним, егзотичним и чудним предметима и бићима, и малограђанин, који чини већину грађанства, најрадије се интересовао оним што је необично и егзотично. Зато се етнографија пре развила него социологија, фолклорни материјал радије изучавао него демографски и социографски итд. У географијама су се дуго повлачила чудна и необична људска и животињска бића (cf. A. Hettner, Die Geographie, ihre Geschichte, ihr Wesen und ihre Methoden, 1927, стр. 34 и даље), па и само научно сазнање у области друштвених наука морало је да пође од тих и таквих знања, да, најзад, дође до правилних. (cf. R. Monier, Introduction à la sociologie, 1929, стр. 77). Иако је научно сазнање несумњиво напредовало и у овом правцу ипак видимо, као траг старине, да и данас науку више интересује напр. пошња једног народа него његова исхрана.

Исто стање се опажа и у односу наше националне науке према животној стварности Јужне Србије. Друштвена стварност се слабо испитује. Човек као друштвено биће, као социјална јединка нерадо се испитује. Имамо више и установа и радника који се интересују и обрађују знања која мање обавезују, док су ретки радници на пољу знања која рађају по себи обавезу. Тако се могу показати безброј аномалија. Давно је испитивано и објављено у највишим научним публикацијама каква јела једу Јужносрбијанци и како се праве пинџур, разне јаније и манџе, а у науци, систематски још се нису испитивали и објављивали рачуни из којих видимо да је јужносрбијански радник имао у годинама кризе, за издржавање себе, жене и једног детета нешто око 3 динара дневно (Пурић, Наличја, стр. 13), и да због тога велика већина Јужносрбијанаца врло ретко може да једе навадена добра, хранљива и укусна јела, него врло обични оброк је: за по три до четири члана породице пола литра бозе и за динар хлеба или пола литра киселог млека размућеног у води и за динар хлеба; (Пурић, Работнички Југ, стр. 63/4); добро су нам познати из научних описа, па и музеја све пољопривредне справе и алати јужносрбијанског сељака, али мало је познато, што г. Благојевић износи, да су трошкови производње једног хектара опијума за 70 динара већи од целокупног прихода, (Село нашег Југа, стр. 49); колико много научног труда се посветило фолклорном материјалу Јужне Србије, а скоро нимало није методски испитивано што износи о печалбарима г. Пурић: „Они не прате ни радничке покрете, ни политичка збивања, ни културне догађаје и идеолошке покрете у земљи где раде. За њихову душу не лепи се много од напредног, од цивилизације, културе, просвете, задругарства, хигијене итд. Они су радници, аргати, чији су слободни часови више посвећени носталгији за родним

крајем, него самообразовању. Колико их се вратило из света, а нису у опште посетили позориште и биоскоп“. (Пурић, Работнички Југ, стр. 135.) итд.

Непотребно је ређати више примера да се покаже да су ове чпњенице врло интересантне, још мање доказивати посебно колико су важне. Све су оне битно уткане у тешку животну сварност Јужне Србије. Науци се намеће велика дужност да се баци више на ову област. Тиме ће она постати хуманијом него што је била досада и њен однос према животу биће правилнији уопште. Наша национална наука, сем тога, свршиће и један добар и частан народни посао.

Првои Сланкаменац
